

Панські садиби Поділля: на прикладі Шпиківського маєтку М. П. Балашова (кінець XIX – початок XX ст.)

Проаналізовано історію розвитку Шпиківського маєтку М.П. Балашова (Подільська губ.) наприкінці XIX – на початку XX ст. Основну увагу акцентовано на ключових статистичних даних щодо господарського життя та благодійної діяльності в межах маєтку.

Ключові слова: панська садиба, благодійність, маєток, господарські будівлі, цукровий буряк.

Актуалізація світової продовольчої проблеми породжує перед українським сільським господарством потенційні можливості збільшення частки виробництва на відповідному ринку товарів та продуктів. При цьому важливим є те, щоб базуючись на вітчизняному досвіді та враховуючи сучасні реалії, здійснити конструктивне планування шляхів подальшого розвитку, визначити ефективність створення великих фермерських господарств, дослідити можливість покращення регіональної соціально-культурної інфраструктури. Зважаючи на це, суспільно-економічну важливість має вивчення історії розвитку панських садіб Правобережної України, зокрема, Поділля, другої половини XIX – початку XX ст. Важливість дослідження господарського та соціокультурного аспектів вказаного питання зумовлене також необхідністю подолання суперечностей між традиційними «сільськими» та урбанізованими «міськими» складовими світогляду за рахунок паритетного компонування, а не одностороннього нівелювання та пригнічення.

Необхідно відмітити, що на сьогоднішній день в історичній науці спостерігається поживлення наукового інтересу до панських садіб, панського господарства та землеволодіння періоду Російської імперії. Теоретичну основу дослідження сформував роботи таких дослідників кінця XIX – початку XX ст., як І. Лещенко [4] та М. Філіпченко [8], а також сучасних – М. Будзар [1], Т. Ніколаєва [5], С. Охлябінін [6].

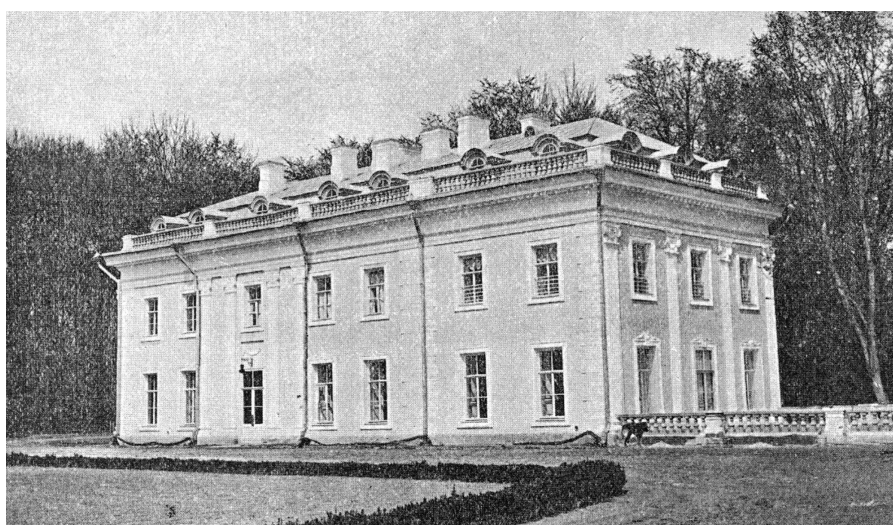
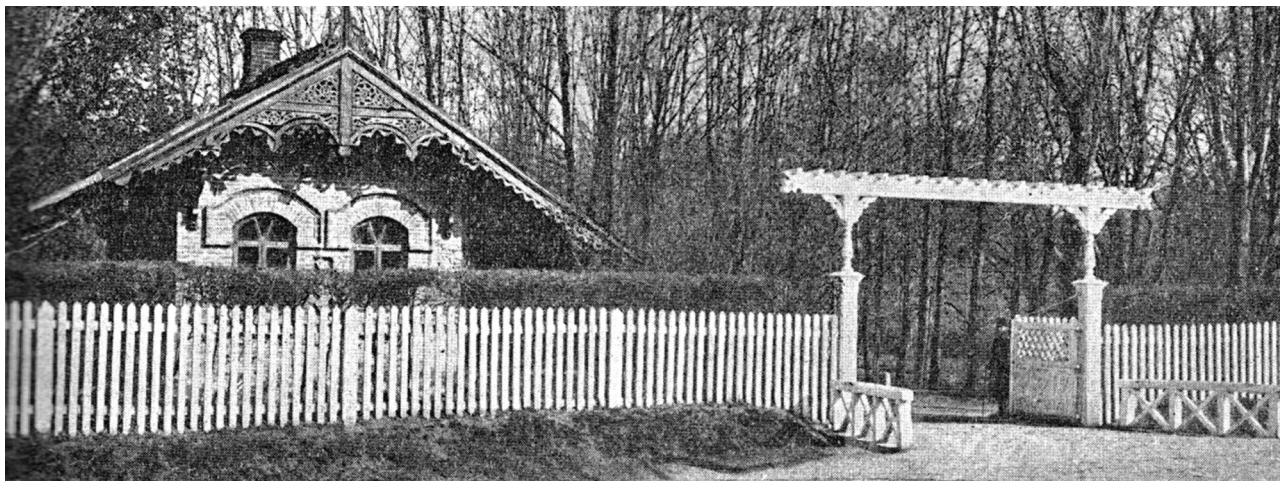
Варто констатувати, що в сучасній історіографії відсутній єдиний підхід до визначення поняття «панська садиба». Подібна проблема обумовлена можливістю аналізу садіб як багатогранного явища з різних теоретично-прикладних ракурсів, зокрема: «1) з позиції майнової та соціальної диференціації тогочасного суспіль-

ства; 2) з позиції взаємодії мистецько-стильових форм, представлених у просторі садиби; 3) з позиції просторових координат; 4) в аспекті форм прояву соціальної дії; 5) з позиції виявлення знакової природи усього, що породжувалося садибним буттям; 6) в аспекті характеристики авторства художніх форм, репрезентованих «садибним світом»; 7) з позиції виявлення ступеню національної ідентифікації» [1].

Рід Балашових, який відомий з кінця XVII ст., вже у XIX ст. вважався одним із найбагатших в Російській імперії. Зважаючи на тематичне спрямування пропонованого дослідження, головним об'єктом нашої уваги є Шпиківський маєток (м. Шпиків, Брацлавський та Ямпільський повіти Подільської губернії (сучасна Вінницька обл.)) Миколи Петровича Балашова (1840–1931).

Необхідно вказати, що загалом у володінні подружжя Балашових станом на 1906 р. знаходилося до 350 000 дес. землі, в т. ч. у Київській губ. – 43 000 дес., Уфимській – 250 000 дес., Саратовській – 35 000 дес., Подільській – 12 000 дес., що й визначало економічну та політичну могутність родини в Російській імперії. Так, 11 серпня 1904 р. Микола Балашов отримав придворний чин обер-егермейстера, 20 лютого 1905 р. був призначений членом Комісії для обговорення заходів щодо упорядкування побуту та становища робітників на фабриках та заводах імперії. Апогеєм його політичної кар'єри стало обрання до Державної думи Російської імперії у 1905 р. Натомість син Миколи Петровича – Петро у 1900-1909 рр. був предводителем дворянства Брацлавського повіту Подільської губ., у 1907-1917 рр. – депутатом III, IV Державних дум Російської імперії та ін. [2, с. 34-35].

Шпиківський маєток М.П. Балашова був створений протягом 1864-1884 рр. в результаті

В'їзд
до панської
садиби
(фото поч. XX ст.)

Великий будинок
Шпиківського
маєтку
(фото поч. XX ст.)

купівлі різних за площею земель. Цей процес був започаткований купівлею м. Шпиків з с. Левківці – 6 617 дес., у 1866 р. було придбано с. Рахни-Лісові – 2 715 дес., у 1872 р. – села Стояни, Велика та Мала Вулиги – 2 316 дес. Інші землі скуповувалися досить невеликими частинами і вже станом на 1884 р. Шпиківський маєток включав 13 331 дес. Після проведення розверстання*, округлення меж та додаткових перевірок загальна площа складала – 12 030 дес.

В умовах складності ведення господарства відразу після купівлі земель, більша частина з них у 1875 р. була віддана в оренду колишнім власникам (Левковецька та Кічманська економії на 15 років, Рахнянська – на 18 років) з обов'язковою умовою вирощувати цукровий буряк на певній площі. Натомість в управлінні М.П. Балашова залишилася лише Шпиківська економія, яка стала основою подальшого роз-

ширення маєтку після завершення відданих в оренду земель на початку 1890-х рр. Після цього за адміністративним поділом вся територія була поділена на шість економій (Шпиківська, Стоянська, Торковська, Левковецька, Кічманська) та лісництво [4, с. 2-3].

Система управління Шпиківським маєтком передбачала наявність у кожній з економій власного інвентарю, будівель, продовольчих запасів та матеріалів, контори. При цьому вони підпорядковувалися головній конторі, яка проводила фінансово-звітний та господарський контроль і здійснювала загальне керівництво. Разом з тим, було встановлено поділ економій на окремі ферми (поля):

1) Шпиківська економія: ферми Польовий Тік, Слобідка, Безвидна;

2) Торковська економія: ферми Шпиківка, Торків;

* Процес перерозподілу земельних угідь між власниками, що передбачає об'єднання розрізнених земель одного власника в єдину площу.

3) Стоянська економія: економія при с. Стояни та ферма Софіївка;

4) Левковецька економія не була поділена на ферми;

5) Кічманська економія – економія при с. Кічмани та ферма Юліямпіль;

6) Рахнянська економія – економія при с. Рахни та ферма Польовий Тік.

Окремими економіями управляли економі, які були зобов'язані подавати управляючому (керував усім маєтком) (в досліджуваній період цю посаду займав В. Нехаївський) піврічні та річний звіти з інформацією про виконані роботи, витрачені фінанси, прибутки та ін.

Щороку до маєтку командировалися студенти-практиканти з Київського політехнічного інституту, Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісоводства (суч.

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва), Московського сільськогосподарського інституту (суч. Московська сільськогосподарська академія ім. К.А. Тимірязєва), які набували господарського досвіду, отримуючи при цьому 25 руб. на місяць.

Про загальну сільськогосподарську спеціалізацію Шпиківського маєтку можна судити з даних про розподіл земель за призначенням. Так, 52,08% площі становили орні землі, 40,06% – ліси, 3% – непридатні для використання (водойми та дороги); 2,63% – садибні, 1,79% – луки, 0,44% – сади та кущові насадження [4, с. 29].

Важливу роль у економічному відношенні відігравали різноманітні господарські будівлі, серед яких варто виділити наступні (по економіях):

Таблиця 1.

Основні будівлі панської садиби в с. Рахни Шпиківського маєтку та їх оціночна вартість (станом на 1912 р.)

Частина маєтку/економія	Вид будівлі	Вартість (в руб.)
с. Рахни, панська садиба	– панський будинок	20 000
	– панський флігель	6 000
	– дитячий притулок (з прибудовою та сараєм)	4 564
	– конюшня	2 810
	– корівник	2 630

Таблиця 2.

Основні будівлі Рахнянської економії Шпиківського маєтку та їх оціночна вартість (станом на 1912 р.)

Частина маєтку/економія	Вид будівлі	Вартість (в руб.)
Рахнянська економія	– волівня	10 360
	– будинок управителя	5 000
	– магазин	3 104
	– майстерня та кузня	3 000
	– будинок конторника	2 000
	– машинний сарай	2 000
	– будинок робітників	1 565
	– контора	1 000
Ферма «Рахнянський Польовий Тік»	– волівня	4 260
	– конюшня	2 500
	– клуня	2 035
	– будинок управителя	1 600
	– сарай для худоби	1 020
Інші будівлі	– будівля молочної ферми	4 250
	– садиба-корчма	3 140
	– будівля вокзалу	3 015
	– аптека	3 000

Таблиця 3.

**Основні будівлі Шпиківської економії Шпиківського маєтку
та їх оціночна вартість (станом на 1912 р.)**

Частина маєтку/економія	Вид будівлі	Вартість (в руб.)
Управління в м. Шпиків	– будинок управителя	11 000
	– контора і квартири її службовців	7 040
	– конюшня	4 350
	– будинок бухгалтера	3 054
Ферма «Польовий Тік»	– конюшня та волівня	11 135
	– кузня та майстерня	2 800
	– будинок управителя	2 500
	– сарай для молотильні	1 500
	– склад сільськогосподарських знарядь	1 040
Ферма «Безвидна»	– конюшня	5 000
	– будинок управителя	1 293
	– казарма	630
Ферма «Слобідка»	– магазин	5 200
	– конюшня	4 000
	– волівня	2 680
	– казарма	1 515

Таблиця 4.

**Основні будівлі Стоянської, Кічманської, Торковської та Левковецької економії
Шпиківського маєтку та їх оціночна вартість (станом на 1912 р.)**

Частина маєтку/економія	Вид будівлі	Вартість (в руб.)
Стоянська економія	– магазин в с. Стояни	2 570
	– конюшня ферми «Софіївка»	3 000
	– млини (3 шт.)	по 3 000
	– конюшня в с. Стояни	1 335
Кічманська економія	– кічманський магазин	9 000
	– будинок в с. Юліямпіль	4 000
	– кічманська конюшня	2 650
	– сарай сільськогосподарських знарядь	2 500
Торковська економія	– магазин	6 000
	– конюшня ферми «Шпиківка»	4 635
	– конюшня ферми «Торків»	2 750
	– водяний млин	1 872
Левковецька економія	– магазин	5 500
	– казарма	2 950
	– сарай сільськогосподарських машин	2 740
	– волівня	2 360

Загальна вартість усіх будівель по економіях виглядала наступним чином: Шпиківська – 60 628 руб., Рахнянська – 53 138 руб., Торковська – 37 055 руб., Стоянська – 35 025 руб., Кічманська – 30 835 руб., Левковецька – 23 805 руб.

Окремо варто констатувати постійне зростання вартості будівель в період 1903-1912 рр.: 1903 р. – 344 130 руб., 1904 р. – 350 110 руб., 1905 р. – 351 450 руб., 1906 р. – 360 120 руб., 1907 р. – 365 117 руб., 1908 р. – 377 257 руб., 1909 р. – 385 757 руб., 1910 р. – 399 127 руб.,

1911 р. – 411 027 руб., 1912 р. – 423 748 руб. [4, с. 43]. При цьому як основний фактор зростання вартості варто вказати загальноринкову динаміку підвищення ціни на нерухомість, темпи якої дещо знижувалися в роки революційного підйому 1905–1907 рр. й поступово підвищувалися напередодні Першої світової війни. Поряд з цим, мало місце також збільшення фінансування на новобудови, ремонт, страхування. Зокрема, за період 1902–1911 рр. на відповідні потреби було витрачено понад 118 тис. руб.

Поступово збільшувалася й кількість інвентарю: знарядь обробітку ґрунту та догляду за рослинами, машин для збирання врожаю і його обробки та ін. Так, в період 1903–1906 рр. кількість борін збільшилася з 593 до 617 шт., плугів – з 313 до 337 шт., сіялок – з 62 до 66, бурякокопальних машин – з 46 до 50, віялок – з 11 до 16 шт., орудчників – з 8 до 12 шт. та ін. У цілому, варто говорити про поступовий кількісний розвиток і в цьому напрямку.

Аналіз статистичних даних щодо «живого» інвентарю (худоба) засвідчує поступове зменшення кількості коней (640 голів у 1903 р., 518 – у 1912 р.) та збільшення – волів (318 голів у 1903 р., 376 – у 1912 р.). Характерно, що відносно різке зменшення кількості корів (з 62 голів до 32), бичків (з 38 голів до 26), телят (з 26 голів до 18) та овець (з 73 голів до 57) мало місце в 1905 р., що, на наш погляд, може бути пояснене економічним спадом, а також загостренням внутрішньополітичної ситуації, зокрема, піднесенням революційного руху серед селян.

Важливим чинником успішної сільськогосподарської діяльності у панських маєтках є

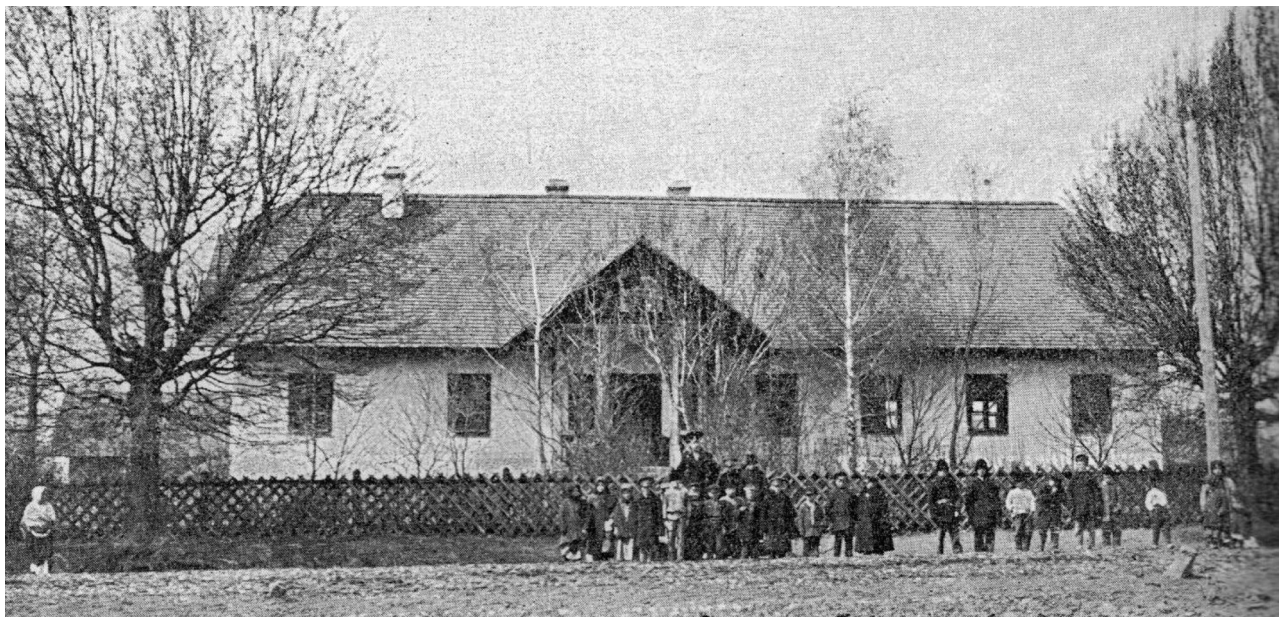
ефективне використання робочої сили, продуктивність праці. Основним джерелом робочих рук в Шпиківському маєтку М.П. Балашова до 1906 р. були жителі навколишніх 24 сіл. Натомість у 1906-1908 рр. спостерігалось активне переселення селян до Сибіру в ході столипінської аграрної реформи. Крім того, в цей період частина поміщицьких земель була продана при посередництві Державного банку, що спричинило зменшення робочої сили. Як наслідок, у маєтку з'явилися робітники з сусідніх Київської та Волинської губерній.

Революційні події початку ХХ ст., окрім вказаного негативного впливу на кількість поголів'я та фінансування витрат на будівництво і ремонт, мали вплив також й на оплату праці. Так, станом на 1902 р. оплата робочого дня для постійних робітників складала 25,3 коп. і залишалася незмінною до 1905 р., коли зросла до 28,4 коп. Так само для поденних робітників плата збільшилася з 23,41 коп. у 1904 р. до 40,22 коп. у 1905 р. Очевидно, що подібні зміни були спричинені виключно селянським рухом, одним із найважливіших аспектів якого було саме збільшення плати. Більше того, для порівняння, варто відзначити, що особливу підтримку серед селян Київської губернії знаходили гасла про встановлення плати в розмірі 1 руб./день, які виголошував депутат II Державної думи С. Нечитайло у квітні 1907 р. [9, арк. 230]. Із завершенням революції, спадом селянського руху і т. д. спостерігається зниження плати, яка з 1909 р. продовжує поступово підвищуватися.

Розпорядок робочого дня у Шпиківському маєтку на початку ХХ ст. виглядав наступним

Лікарня у м. Шпиків (фото поч. ХХ ст.)

Школа у м. Шпиків (фото поч. XX ст.)

чином: початок роботи в 6.00 год.; сніданок в період з 8 до 9.30 год. (тривалість не більше 30 хв.); обід для робітників з худобою з 12.00 до 14.00 год., для інших – з 12.00 до 13.00 год.; завершення роботи із заходом сонця. Раціон влітку під час збирання зернових був таким: на обід «кондер» – рідкий суп з пшона та ячмінної крупи з салом; по завершенню роботи ввечері – зазвичай знову «кондер» [3, с. 60].

Як було наведено вище, більшість землі (52,08%) становили орні площі. До 1873 р. на 1/5 земель вирощувався цукровий буряк, на 2/5 – зернові, ще 2/5 – знаходилися під паром. До кінця 1870-х рр. у Шпиківському маєтку почали вирощувати також конюшину, люцерну, еспарцет, ріпак*. Подальші сівозміни стосувалися, головним чином, відмови від вирощування ріпаку, що пов'язано, по-перше, із сприятливою ринковою кон'юктурою кінця XIX ст. щодо зерна (яке знову замінило ріпак), а по-друге, падінням врожайності цукрового буряку. Зокрема, зазвичай після озимого ріпаку вирощувалася пшениця, а після неї – буряк. При такій сівозміні було зафіксовано зниження врожаю останнього на 15-20%, що й обумовило відмову від вказаної олійної культури.

Про ефективність економічного розвитку Шпиківського маєтку М.П. Балашова свідчать численні нагороди та медалі:

– 1894 р. – *бронзова медаль* від Російського товариства плодівництва за фрукти із власного саду;

– 1895 р. – *почесний диплом* від Імператорського Московського товариства сільського господарства за організацію та адміністрацію господарства;

– 1896 р. – *срібна медаль* на Всеросійській промисловій та художній виставці в Нижньому Новгороді за експозицію лісного господарства;

– 1896 р. – *бронзова медаль* від Київського товариства сільського господарства за насіння цукрових буряків;

– 1897 р. – *золота медаль* від Київського товариства сільського господарства за правильне ведення господарства;

– 1899 р. – *щира подяка* від Подільського товариства сільського господарства за зразки дерев'яних виробів з лісового матеріалу та ін.

Окремим аспектом економічного життя Шпиківського маєтку була матеріальна допомога робочим. Зокрема, у 1891 р. була створена ощадно-допоміжна каса для службовців, майстрів та постійних робочих маєтку і цукрового заводу. Джерелами її наповнення були: а) відрахування у розмірі 5% від зарплати службовців, які дали на це добровільну згоду; б) капітал фінансової допомоги від власника маєтку у такому ж розмірі, який вносили добровільні учасники каси.

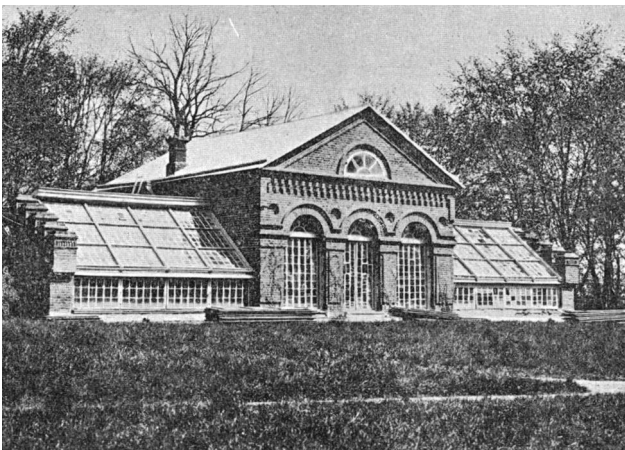
* **Конюшина, люцерна та еспарцет** – кормові культури, **ріпак** – олійна культура.

Усі інші надходження формували пенсійний фонд, на створення якого М.П. Балашов пожертвував 2 тис. руб. Крім пенсійної допомоги, виплати здійснювалися у випадках хвороби, трудового каліцтва та смерті (допомогу отримувала сім'я померлого). Також після звільнення, робітник із спеціального капіталу допомоги отримував назад не лише суму, яку він вніс до каси, а й відсотки. Крім того, у випадку, якщо останній пропрацював у маєтку більше 10 років, він отримував додаткову суму розміром 50% його особистого внеску (також разом з відсотками).

Станом на 1912 р. сума робітничих збережень в ошадно-допоміжній касі складала 27 836 руб. 15 коп., капітал допомоги – 27 836 руб. 15 коп., пенсійний фонд – 27 679 руб. 51 коп.; всього – 83 351 руб. 81 коп. [4, с. 205].

Окремої уваги заслуговує доброчинна та культурно-освітня діяльність М.П. Балашова у Шпиківському маєтку. Зокрема, саме на його кошти в 1898 р. була побудована лікарня на 5 ліжок (до 1912 р. їх кількість збільшилася до 12). При цьому на початку ХХ ст. кількість хворих, які перебували на амбулаторному лікуванні складала до 8 000 осіб/рік, ліки ж відпускалися до 10 000 працівників/рік. Річний бюджет складав до 8 500 руб., а право безкоштовно лікуватися мали не лише працівники маєтку, а й жителі навколишніх сіл.

Інша стаття – фінансування місцевих церков, загальна сума витрат у цьому напрямку складала до 5 000 руб. Також у 1910 р. було розпочато будівництво церкви в с. Садки, на яку до середини 1912 р. було витрачено до 25 000 руб.

Оранжерія Шпиківського маєтку
(фото поч. ХХ ст.)

М.П. Балашов регулярно виділяв кошти і на будівництво церковно-приходських шкіл. Так, за 1902–1912 рр. сума відповідних асигнувань склала 15 000 руб., а на будівництво чотирьохкласного земського училища він виділив 4 000 руб. Щорічне утримання дитячого притулку в Рахнах 12 дітей-сиріт (див. табл. 1) складало 2 500 руб. Крім наведеного, загальна сума благодійних витрат місцевому населенню, пенсіонерам, окремим сім'ям та особам, різноманітним товариствам та громадських об'єднанням складала до 6 000 руб.

Насамкінець варто підкреслити, що доброчинна діяльність М.П. Балашова стосувалася не лише власного Шпиківського маєтку. Так, в Російському державному історичному архіві (РГИА), у фонді №892 (оп. 1, спр. 1602, арк. 11-12) міститься лист, датований 6 квітня 1885 р. до Миколи Петровича від подільського губернського предводителя дворянства із проханням прийняти участь у створенні капіталу для заснування десяти дворянських стипендій ім. Катерини II у Кам'янець-Подільській жіночій губернії. Крім цього, у вказаній справі (арк. 16–17) є відозва подільського губернатора О.О. Баумгартена із проханням про пожертвування на створення фонду для організації лікування дифтерії. Відомо, що М.П. Балашов відізвався на це прохання та виділив 500 крб. [7].

Також М.П. Балашов був почесним попечителем народних шкіл II округу Черкаського повіту, а його дружина К.А. Балашова – засновницею Мошенського двокласного училища і відповідно його попечителькою. Родина Балашових лише у 1887 р. витратила близько 1,8 тис. крб. на допомогу народним і спеціалізованим школам.

Таким чином, історія розвитку Шпиківського маєтку Подільської губернії М.П. Балашова засвідчує його поступальний господарсько-економічний та соціально-культурний розвиток. Відповідна динаміка, знаходячись в рамках загальної кон'юнктури сільськогосподарського ринку (економічна криза початку ХХ ст., революційні події 1905–1907 рр., піднесення напередодні Першої світової війни), безпосередньо залежала від особистості Миколи Петровича Балашова, який, поряд з ефективним управлінням, вирізнявся активною благодійницькою діяльністю. Зважаючи на це, можна в деякій мірі говорити про окремі прояви соціального капіталізму в середовищі загальноімперського дворянства.

Насамкінець відмітимо, що перед сучасною Українською державою стоїть важливе завдання не лише об'єктивного використання позитивного досвіду сільськогосподарської діяльності поміщиків-дворян другої половини XIX – початку XX ст. (зокрема, щодо розвитку місцевої інфраструктури та інвестиційного заохочення), а й опікування існуючими пам'ятками архітектури. Для прикладу зазначимо, що на сьогоднішній день у Вінницькій області збереглося ряд споруд згаданого періоду:

– у с. Комаргород: садиба з палацом М. Балашова (перша половина XIX ст.), численні господарські будівлі, парк (закладений наприкінці

XIX ст.), сосновий бір, в якому сосни нібито були висаджені у вигляді прізвища власника – «Балашов»;

– у м. Шпиків: будівлі цукрового заводу, маєтку М.П. Балашова, школи, залишки скульптурних садових експозицій (напр., лева), а також більш ранні – напівзруйнований замок Л. Свейковського, єврейське кладовище та ін.

Незважаючи на те, що стан вищеперерахованих пам'яток критичний, місцева та загальнодержавна влада абсолютно не використовує можливості туристичної галузі, як одного із потенційних джерел фінансування.

Джерела та література

1. Будзар М.М. Історико-культурна модель панської сільської садиби в Україні XVIII –XIX століть: теоретичні засади дослідження / М.М. Будзар // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2011. – №2. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdakk/2011_2/33.pdf.

2. Государственная дума Российской империи, 1906–1917: Энциклопедия. – Москва: Российская политическая энциклопедия, 2008. – С. 34–35.

3. Киевская старина. – К., 1897. – №2. – С. 58–61.

4. Лещенко И.В. Описание Шпиковского имения Н.П. Балашева в Подольской губернии / Сост. И.В. Лещенко по документам Конторы имения; Под ред. А.Н. Шишкина, проф. – Немиров: Тип. Р.Б. Шерра, 1896. – 294 с.

5. Ніколаєва Т.М. Внесок підприємців України в розвиток системи початкової освіти в останній тре-

тині XIX ст. / Т.М. Ніколаєва // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: 36. наук. пр. – 2008. – Вип. 15. – С. 305–314.

6. Охлябинин С. Повседневная жизнь русской усадьбы XIX в. / Автор предисл. А.И. Фролов / С. Охлябинин. – М.: Молодая гвардия, 2006. – 347 с.

7. Российский государственный исторический архив // Фонды / 892. – Режим доступа: <http://fgur-gia.ru/showObject.do?object=27612803>.

8. Филипченко М.Е. Мошногородищенское имение Е.А. Балашевой, Киевской губ., Черкасского уезда при местечках Мошны и Городище. Описание имения, организация и ведение хозяйства. С планом имения, 3 листами диаграмм, 14 таблицами и отдельным приложением 21 исполнительного проекта построек и сооружений / М.Е. Филипченко. – К., 1896. – 569 с.

9. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 274, оп. 1, спр. 1350, арк. 230.

Олег Рудь

Господские усадьбы Подолья: на примере Шпиковского имения М.П. Балашова (конец XIX – начале XX вв.).

Проанализировано историю развития Шпиковского имения М.П. Балашова (Подольская губ.) в конце XIX – начале XX вв. Основное внимание акцентировано на ключевых статистических данных, касающихся хозяйственной жизни и благотворительной деятельности в пределах поместья.

Ключевые слова: барская усадьба, благотворительность, имение, хозяйственные постройки, сахарная свекла.

Oleg Rud

Podollie Landowners' Estates: Shpikov Estate of M.P. Balashov (the end of the XIX – the beginning of the XX century)

The article represents the analysis of the evolution of Shpikov estate of M.P. Balashov (Podolskaya Province) at the end of the XIX - the beginning of the XX century. The focus is made on the key statistics data concerning the household and charity activity within the estate.

Key words: landowner's estate, charity, estate, household buildings, sugar beet root.